Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
VERICA TRSTENJAK
prezentate la 13 septembrie 2012[1]

Cauza C-92/11

RWE Vertrieb AG
împotriva
Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV

[cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de Bundesgerichtshof (Germania)]

„Clauze privind majorarea prețului din contractele de furnizare a gazelor naturale — Noțiunea «acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii» de la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 — Condiții generale de vânzare care fac trimitere la acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii — Obligația de transparență conform articolului 5 din Directiva 93/13 și articolului 3 alineatul (3) coroborat cu literele (b) și (c) din anexa A la Directiva 2003/55 — Caracterul abuziv al unei clauze de modificare a contractului, în sensul articolului 3 din Directiva 93/13, în lumina anexei [care preia clauzele prevăzute la articolul 3 alineatul (3) punctul 1 litera (j) și punctul 2 litera (b)]”

Cuprins

I – Introducere 3

II – Cadrul juridic 4

A – Dreptul Uniunii 4

1. Directiva 93/13 4

2. Directiva 2003/55 5

B – Dreptul național 6

1. AVBGasV din 21 iunie 1979 6

2. Codul civil 7

III – Situația de fapt, acțiunea principală și întrebările preliminare 7

1 — Limba originală: germana.
Limba de procedură: germana.

IV – Procedura în fața Curții 9

V – Principalele argumente ale părților 9

A – Prima întrebare preliminară 9

B – A doua întrebare preliminară 10

VI – Apreciere juridică 11

A – Cu privire la prima întrebare preliminară 11

1. Lipsa unei definiții legale pentru noțiunea de acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii și versiuni lingvistice divergente 11

2. Geneza și finalitatea dispoziției 12

a) Geneza 13

b) Considerații teleologice 14

i) Considerații generale privind Directiva 93/13 14

ii) Considerații obiective privind articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 14

B – Cu privire la a doua întrebare preliminară 17

1. Raportul dintre clauza privind transparența de la articolul 5 din Directiva 93/13 și clauza privind caracterul abuziv de la articolul 3 din Directiva 93/13 18

2. Raportul dintre clauza de transparență de la articolele 5 și 3 din Directiva 93/13 și obligația de transparență conform articolului 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 18

3. Întinderea controlului exercitat de Curte și de instanțele naționale 20

4. Examinarea clauzei contestate de adaptare a prețului, în discuție, prin luarea în considerare a clauzei privind transparența de la articolul 5 din Directiva 93/13, interpretată în special în lumina dispozițiilor de la punctul 1 litera (j) și de la punctul 2 litera (b) din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13 21

a) Cerințe fundamentale de validitate aplicabile unei clauze de adaptare a prețului 21

b) Atenuări ale obligației de transparență prin intermediul unor mecanisme de protecție instituite în favoarea consumatorului 22

i) Posibilitatea de reziliere a contractului 22

ii) Posibilitatea de a solicita controlul judecătoresc 24

iii) Apreciere finală 24

5. Analiza clauzei contestate de adaptare a prețului în lumina obligației de transparență prevăzute la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55, în special a anexei A 25

6. Rezumat 26

C – Cu privire la posibila limitare a efectelor hotărârii 26

VII – Concluzie 27

I – Introducere

1. Prezenta cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Bundesgerichtshof (Germania), are ca obiect aspecte privind protecția consumatorilor în contractele de furnizare a gazelor naturale. Reclamanta din acțiunea principală (denumită în continuare „reclamanta") este o asociație pentru protecția consumatorilor, care, subrogându-se în drepturile a 25 de clienți ai unei întreprinderi de distribuție a energiei, a formulat o acțiune împotriva majorării prețurilor de către această întreprindere în perioada 2003-2005. La acel moment, consumatorii casnici și micile întreprinderi erau aprovizionați cu gaze naturale fie în calitate de consumatori supuși tarifării standard, fie în calitate de consumatori speciali. La acel moment, consumatorilor supuși tarifării standard li se aplica în mod exclusiv o reglementare națională, și anume Regulamentul privind condițiile generale de aprovizionare cu gaze naturale a clienților supuși tarifării standard (Verordnung über Allgemeine Bedingungen für die Gasversorgung von Tarifkunden, denumit în continuare „AVBGasV")[2]. În sensul acestei legi, consumatori supuși tarifării standard erau acei consumatori care intrau în domeniul de aplicare al aprovizionării standard și care erau aprovizionați pe baza prețurilor generale aplicabile. Pentru consumatorii de gaz exista totuși posibilitatea de a deroga de la prevederile acestei legi naționale. Această posibilitate a fost utilizată deseori, întrucât, printre altele, prin derogare de la aceste prevederi legale, consumatorii plăteau un preț mai mic. Întreprinderile de distribuție a energiei au încheiat cu acești consumatori așa-numite contracte cu consumatori speciali, care nu intrau în domeniul de aplicare al AVBGasV, și cu care au fost convenite condiții contractuale și prețuri speciale. În ceea ce privește conținutul, în cadrul condițiilor contractuale generale din aceste contracte, fie se făcea referire la AVBGasV, fie erau preluate literal dispozițiile acestei legi. În orice caz, unii dintre cedenții reclamantei erau de asemenea consumatori speciali. Unul dintre aspectele în litigiu esențiale dintre părțile din acțiunea principală este și problema dacă întreprinderile de distribuție a energiei – în speță pârâta din acțiunea principală – se pot întemeia pe o dispoziție a AVBGasV care conferă întreprinderilor de distribuție a energiei dreptul de a majora prețurile.

2. În acest context, instanța de trimitere dorește să afle, pe de o parte, dacă, ținând seama de articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii[3], aceasta poate fi aplicată și în cazul în care, într-un contract încheiat între un vânzător sau furnizor cu un consumator, pe baza unei clauze contractuale care nu a fost negociată individual de cele două părți, se prevede aplicarea unei dispoziții legale care nu se aplică în mod obișnuit părților din contract și nici contractului încheiat de acestea, dar care este totuși preluată literal de către partea care propune această clauză. Pe de altă parte, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă, având în vedere articolele 3 și 5 coroborate cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (b) din anexa la articolul 3 din Directiva 2003/55/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2003 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 98/30/CE[4] coroborate cu literele (b) și/sau (c) din anexa A, o clauză netransparentă poate fi considerată suficient de clară și de inteligibilă în cazul în care se asigură că furnizorul comunică consumatorilor într-un termen rezonabil orice majorare a prețului, precum și în cazul în care consumatorul are dreptul de a solicita instanței verificarea legalității acestei majorări de preț, precum și dreptul de a rezilia acest contract.

2 — BGBl I 1979, 676. AVBGasV a fost în vigoare până la 7 noiembrie 2006. Acesta a fost abrogat prin Regulamentul din 26 octombrie 2006 privind condițiile generale de aprovizionare de bază a consumatorilor casnici și alimentarea de rezervă cu gaze naturale din rețeaua de distribuție de joasă presiune (Regulamentul privind aprovizionarea de bază cu gaze naturale – GasGVV, BGBl. I, p. 2391, 2396).

3 — JO L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273.

4 — JO L 176, p. 57, Ediție specială, 12/vol. 2, p. 80.

II – Cadrul juridic

A – *Dreptul Uniunii*

1. Directiva 93/13

3. Al treisprezecelea, al paisprezecelea și al douăzecilea considerent ale Directivei 93/13 au următorul cuprins:

„întrucât se consideră că actele cu putere de lege sau normele administrative ale statelor membre, care determină direct sau indirect clauzele contractelor încheiate cu consumatorii, nu conțin clauze abuzive; întrucât, în consecință, nu este necesar ca prezenta directivă să se aplice clauzelor care reflectă actele cu putere de lege sau normele administrative obligatorii și principiile sau dispozițiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți; întrucât, în această privință, formularea «acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii» din articolul 1 alineatul (2) se referă și la normele care, în conformitate cu legea, se aplică între părțile contractante, cu condiția să nu se fi instituit alte acorduri;

întrucât, cu toate acestea, statele membre trebuie să se asigure că nu sunt incluse clauze contractuale abuzive […];

[…]

întrucât contractele ar trebui redactate într-un limbaj clar și inteligibil, iar consumatorului ar trebui să i se ofere posibilitatea de a analiza toate clauzele și, în caz de dubiu, ar trebui să prevaleze interpretarea cea mai favorabilă pentru consumator.”

4. Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 prevede:

„Dispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți, în special în domeniul transportului.”

5. Articolul 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 93/13 are următorul conținut:

„(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

[…]

(3) Anexa conține o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive.”

6. Articolul 4 din Directiva 93/13 prevede:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil."

7. Articolul 5 din Directiva 93/13 prevede:

„În cazul contractelor în care toate clauzele sau o parte a acestora sunt prezentate consumatorului în scris, acestea trebuie întotdeauna redactate într-un limbaj clar și inteligibil. În cazul în care există îndoieli cu privire la sensul unei clauze, prevalează interpretarea cea mai favorabilă pentru consumator. […]"

8. Punctul 1 litera (j) din Directiva 93/13 [„Clauze menționate la articolul 3 alineatul (3)"] prevede: „Clauzele care au ca obiect sau ca efect autorizarea vânzătorului sau furnizorului să modifice unilateral clauzele contractului, fără a avea un motiv întemeiat care să fie precizat în contract".

9. Punctul 2 litera (b) al doilea paragraf din anexa la Directiva 93/13 prezintă întinderea aplicării literei (j) după cum urmează:

„De asemenea, litera (j) nu aduce atingere clauzelor în temeiul cărora un vânzător sau furnizor își rezervă dreptul de a modifica unilateral clauzele unui contract cu durată nedeterminată, cu condiția ca acesta să aibă obligația de a-l informa pe consumator cu un preaviz rezonabil și ca consumatorul să aibă libertatea de a rezilia contractul."

2. Directiva 2003/55 [5]

10. Articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 are următorul conținut:

„Statele membre iau măsurile adecvate pentru protejarea consumatorilor finali și pentru a asigura un nivel ridicat al protecției consumatorilor și se asigură, în special, că există măsurile de siguranță adecvate pentru protecția consumatorilor vulnerabili, inclusiv măsuri adecvate pentru a-i ajuta să evite deconectarea. În acest context, ele pot lua măsuri adecvate pentru a-i proteja pe consumatorii din zonele îndepărtate care sunt racordați la rețeaua de gaze naturale. Statele membre pot desemna un furnizor de forță majoră pentru consumatorii conectați la rețeaua de gaze naturale. Ele garantează un nivel ridicat de protecție a consumatorilor, în special în privința transparenței referitoare la condițiile contractuale generale, la informațiile generale și la mecanismele de soluționare a divergențelor. Statele membre asigură ca un consumator eligibil să își poată schimba efectiv furnizorul. Cel puțin în privința consumatorilor casnici, aceste măsuri le includ pe cele menționate la anexa A."

11. Anexa A la Directiva 2003/55 („Măsuri privind protecția consumatorului") prevede:

„Fără a aduce atingere normelor comunitare privind protecția consumatorilor, în special Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului și Directivei 93/13/CE a Consiliului, măsurile menționate la articolul 3 au ca obiect să garanteze consumatorilor:

(a) […]

5 — Directiva 2003/55, în vigoare în perioada în care au avut loc majorările contestate ale prețurilor, 1 iulie 2004-1 octombrie 2005, a fost abrogată la 3 martie 2011 prin Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55 (JO L 211, p. 94), care cuprinde prevederi corespunzătoare celor de la articolul 2 și articolul 3 alineatul (3) și celor din anexa A la Directiva 2003/55. În schimb, Directiva 98/30/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 1998 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale (JO L 204, p. 1), aflată încă în vigoare în perioada în care au avut loc majorările contestate ale prețurilor, 1 ianuarie 2003-30 iunie 2003, nu conținea nicio prevedere echivalentă.

Condițiile contractelor trebuie să fie echitabile și trebuie comunicate în prealabil. În orice caz, aceste informații trebuie furnizate înainte de încheierea sau confirmarea contractului. În cazul în care contractele sunt încheiate prin intermediari, înainte de încheierea contractului se furnizează și informațiile de mai sus;

(b) avertizarea în timp util cu privire la orice intenție de modificare a condițiilor contractuale și informarea cu privire la dreptul lor de denunțare a contractului atunci când se notifică intenția de a-l modifica. Prestatorii de servicii își notifică de îndată abonații în legătură cu orice majorare a tarifelor, în timp util și, în orice caz, înainte de sfârșitul perioadei normale de facturare după intrarea în vigoare a majorării. Statele membre asigură consumatorilor libertatea de a denunța contractul, în cazul în care nu acceptă noile condiții care le-au fost notificate de furnizorul lor de gaze naturale;

(c) informații transparente cu privire la prețurile și tarifele practicate, precum și la condițiile generale aplicabile, în ceea ce privește accesul la și utilizarea serviciilor de gaze naturale;

(d) […] Condițiile generale trebuie să fie echitabile și transparente. Ele sunt enunțate într-un limbaj clar și inteligibil. Consumatorii trebuie să fie protejați față de metodele de vânzare incorecte sau care induc în eroare.”

12. Conform articolului 33 alineatul (1) din Directiva 2003/55, aceasta trebuia transpusă în principiu în statele membre până la 1 iulie 2004.

B – *Dreptul național*

1. AVBGasV din 21 iunie 1979[6]

13. Articolul 1 alineatul (2) din regulamentul menționat cuprinde următoarea definiție:

„În sensul prezentului regulament, prin consumator se înțelege consumatorul supus tarifării standard.”

14. Conform jurisprudenței Bundesgerichtshof, în temeiul articolului 4 alineatele (1) și (2) din AVBGasV, întreprinderea de distribuție a gazelor are dreptul de a modifica în mod discreționar tarifele (articolul 315 din BGB)[7]. Această dispoziție are următorul cuprins:

„Articolul 4.

Tipul de furnizare

(1) Întreprinderea de distribuție a gazelor pune la dispoziție gaze naturale la tarife standard și în condițiile generale aplicabile. Valoarea energetică a variației rezultate din raporturile de producție și de utilizare ale întreprinderii, precum și presiunea statică relevantă pentru aprovizionarea cu gaz a consumatorilor se stabilesc conform tarifelor standard.

(2) Modificarea tarifelor standard și a condițiilor generale produce efecte numai după publicarea acestora.”

6 — A se vedea nota de subsol 2.

7 — A se vedea punctul 14 din decizia de trimitere.

2. Codul civil

15. Articolul 307 din Codul civil german (Bürgerliches Gesetzbuch, denumit în continuare „BGB”) are următorul cuprins:

„(1) Dispozițiile privind condițiile comerciale generale sunt nule în cazul în care defavorizează în mod disproporționat partenerul contractual al utilizatorului, cu încălcarea obligației de bună-credință. Un dezavantaj disproporționat poate rezulta și din faptul că dispoziția nu este clară și inteligibilă.

(2) În cazul în care există dubii, se va prezuma că există un dezavantaj disproporționat în cazul în care o dispoziție

1. nu este compatibilă cu principiile esențiale ale prevederii legale de la care se derogă sau

2. limitează drepturile și obligațiile care rezultă din însăși natura contractului astfel încât nu se mai asigură atingerea scopului în care a fost încheiat contractul.

(3) Alineatele (1) și (2), precum și articolele 308 și 309 se aplică numai dispozițiilor din condițiile contractuale generale prin care se derogă de la prevederile legale sau prin care se stabilesc norme suplimentare. Alte dispoziții pot fi declarate nule în temeiul alineatului (1) prima teză coroborat cu alineatul (1) a doua teză.”

16. Articolele 308 și 309 din BGB concretizează articolul 307 alineatul (2) din BGB prin interzicerea anumitor clauze specifice.

17. Astfel, articolul 310 alineatul (2) din BGB prevede:

„Articolele 308 și 309 nu se aplică contractelor încheiate de întreprinderile de distribuție a energiei electrice, a gazelor naturale, a energiei termice și a apei cu privire la aprovizionarea consumatorilor cu energie electrică, gaze naturale, energie termică și apă din rețeaua de distribuție, în măsura în care condițiile de aprovizionare nu derogă în defavoarea consumatorului de la condițiile generale de aprovizionare a clienților supuși tarifării standard cu energie electrică, gaze naturale, energie termică și apă. Prima teză se aplică în mod corespunzător contractelor privind evacuarea apei menajere.”

III – Situația de fapt, acțiunea principală și întrebările preliminare

18. Reclamanta, o asociație pentru protecția consumatorului, cu personalitate juridică, se subrogă în drepturile a 25 de consumatori și, în această calitate, exercită împotriva pârâtei din acțiunea principală (denumită în continuare „pârâta”), o întreprindere de distribuție a gazelor, o acțiune în rambursarea majorărilor de preț practicate de pârâtă între anii 2003-2005. Pârâta și-a întemeiat aceste majorări de preț pe clauze contractuale care fac trimitere la norma legală cuprinsă în AVBGasV sau care cuprind reglementări identice. Conform prevederii legale exprese de la articolul 1, AVBGasV se aplica însă numai consumatorilor supuși tarifării standard. Conform articolului 36 alineatul (1) din Legea privind sectorul energetic din 2005 (Energiewirtschaftsgesetzes, denumită în continuare „EnWG 2005”) [fostul articol 10 alineatul (1) prima teză din EnWG 1998], sunt considerați consumatori supuși tarifării standard acei consumatori care intră în domeniul de aplicare privind furnizarea standard de către respectivul furnizor și care sunt aprovizionați pe baza prețurilor generale aplicabile. În general, este vorba despre consumatorii al căror necesar de energie este relativ scăzut [8]. În acea perioadă, pentru consumatorii de gaze naturale exista posibilitatea de a deroga de la prevederile AVBGasV. Această posibilitate a fost utilizată deseori, întrucât, printre altele, prin derogare de la aceste prevederi legale, consumatorii plăteau un preț mai mic. Întreprinderile de distribuție a energiei au încheiat cu acești

8 — Potrivit argumentului necontestat al părții; a se vedea în acest sens printre altele cererea introductivă din 7 septembrie 2006, p. 61.

consumatori așa-numite contracte cu consumatori speciali, care nu intrau în domeniul de aplicare al AVBGasV, și cu care au fost convenite condiții contractuale și prețuri speciale. În ceea ce privește conținutul, în cadrul condițiilor contractuale generale din aceste contracte, fie se făcea referire la AVBGasV, fie erau preluate literal dispozițiile acestei legi. În orice caz, unii dintre cedenții reclamantei sunt asemenea consumatori speciali.

19. În perioada 1 ianuarie 2003-1 octombrie 2005, pârâta a majorat de patru ori prețul gazelor naturale. În această perioadă, cei 25 de consumatori nu aveau practic nicio posibilitate de a schimba furnizorul de gaze naturale, întrucât liberalizarea pieței energiei nu ajunsese la un nivel de dezvoltare suficient, astfel încât nu exista nicio altă întreprindere de aprovizionare care să fi putut furniza cedenților gaze naturale [9]. Prin urmare, consumatorii au plătit – parțial sub rezerva restituirii – prețul majorat facturat pentru gazele naturale furnizate în perioada 2003-2005.

20. Reclamanta consideră că majorările de preț al gazelor naturale au fost lipsite de efecte și, prin urmare, solicită restituirea sumelor achitate ca urmare a majorărilor prețului. Landgericht a admis acțiunea, iar apelul formulat împotriva hotărârii de admitere a fost respins. În motivarea hotărârii sale, instanța de apel a arătat că pârâta nu avea niciun drept de majorare a tarifelor potrivit articolului 4 din AVBGasV, întrucât, conform articolului 1 alineatul (2) din AVBGasV, această dispoziție se aplică numai consumatorilor supuși tarifării standard. Clauzele privind majorările de preț încalcă articolul 307 din BGB, întrucât nu sunt redactate într-un limbaj suficient de clar și precis și defavorizează în mod disproporționat consumatorii, care nu pot verifica dacă întreprinderea are dreptul de a majora prețurile. Nici interesul legitim al pârâtei, care trebuie luat în considerare ca urmare a relației contractuale de lungă durată, nici împrejurarea că clauza de modificare a prețului respectă modelul legal prevăzut la articolul 4 din AVBGasV nu modifică această concluzie. Prin recursul declarat admisibil de Berufungsgericht (instanța de apel), pârâta solicită în continuare respingerea acțiunii.

21. Pe de o parte, Bundesgerichtshof, în calitate de instanță de recurs, ridică problema aplicabilității Directivei 93/13 în lumina articolului 1 alineatul (2) din aceasta și solicită clarificări privind aspectul dacă există posibilitatea de verificare a unei clauze conform Directivei 93/13 și în cazul în care într-un contract încheiat între o întreprindere de furnizare a gazelor naturale și un consumator se convine, pe baza unei clauze contractuale care nu a fost negociată individual, aplicarea nelimitată a unei dispoziții legale, chiar dacă această dispoziție nu se aplică prin efectul legii părților contractante și nici tipului de contract încheiat de acestea. În acest context, instanța de trimitere subliniază că nu există niciun motiv pentru care așa-numiții consumatori speciali să aibă o situație mai favorabilă față de consumatorii supuși tarifării standard. Acest lucru este confirmat și de prevederea de la articolul 310 alineatul (2) din BGB.

22. Pe de altă parte, instanța de trimitere dorește să afle dacă, în lumina articolelor 3 și 5 coroborate cu punctul 1 litera (j) și cu punctul (2) litera (b) din anexa la Directiva 93/13, precum și în lumina articolului 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 coroborat cu litera (b) și/sau litera (c) din anexa A, clauzele contractuale privind dreptul de modificare a prețului recunoscut unei întreprinderi în cadrul contractelor de furnizare a gazelor naturale, care nu cuprind nicio indicație cu privire la motivul, la condițiile și la întinderea unei modificări a prețului, pot fi apreciate ca fiind redactate suficient de clar și de inteligibil în cazul în care se asigură că furnizorul va comunica consumatorilor deserviți orice majorare de preț într-un termen rezonabil, precum și dacă consumatorii au atât dreptul de a solicita instanței verificarea legalității acestei majorări de preț, cât și dreptul de a rezilia acest contract. În acest context, instanța de trimitere are rezerve în ceea ce privește aplicarea literei (c) din anexa A din Directiva 2005/55 la prezenta cauză, precizând că această prevedere se aplică numai „prețurilor și tarifelor practicate”, iar nu și majorărilor de preț.

9 — Astfel cum a precizat chiar pârâta în memoriul în replică din 22 decembrie 2006.

23. În aceste condiții, Bundesgerichtshof a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că clauzele contractuale privind modificările de preț din contractele de furnizare a gazelor naturale încheiate cu consumatorii care nu intră sub incidența obligației generale de aprovizionare, ci a libertății contractuale generale (denumiți în continuare «consumatori speciali»), nu fac obiectul directivei în cazul în care, în aceste clauze contractuale din raporturile contractuale cu consumatorii speciali, au fost preluate literal dispozițiile legale aplicabile consumatorilor supuși tarifării standard în cadrul obligației generale de racordare și de aprovizionare?

2) Articolele 3 și 5 din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii coroborate cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (b) a doua teză din anexa la articolul 3 alineatul (3) din această directivă, precum și articolul 3 alineatul (3) coroborat cu litera (b) și/sau cu litera (c) din anexa A la Directiva 2003/55/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2003 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 98/30/CE, în măsura în care sunt aplicabile, trebuie interpretate în sensul că clauzele contractuale privind modificările de preț din contractele de furnizare a gazelor naturale încheiate cu consumatori speciali îndeplinesc cerințele privind redactarea clară și inteligibilă și/sau privind gradul necesar de transparență în cazul în care, deși în cuprinsul acestora nu se indică motivul, condițiile și întinderea unei modificări a prețului, totuși se garantează faptul că întreprinderea de distribuție a gazelor notifică clienților săi fiecare majorare de preț, cu un termen de preaviz rezonabil, și că aceștia au dreptul de a rezilia contractul dacă nu doresc să accepte condițiile modificate care le-au fost notificate?”

IV – Procedura în fața Curții

24. Decizia de trimitere din 9 februarie 2011 a fost înregistrată la grefa Curții la 28 februarie 2011.

25. Părțile din acțiunea principală, guvernul Regatului Belgiei și guvernul Republicii Federale Germania, precum și Comisia Europeană au prezentat observații scrise în termenul prevăzut la articolul 23 din Statutul Curții.

26. În ședința din 28 iunie 2012, reprezentanții părților din acțiunea principală, ai guvernului Republicii Federale Germania, precum și ai Comisiei au prezentat observații orale.

V – Principalele argumente ale părților

A – *Prima întrebare preliminară*

27. În ceea ce privește prima întrebare preliminară, *reclamanta* și *Comisia* consideră că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că clauzele contractuale privind modificările de preț din contractele de furnizare a gazelor naturale încheiate cu consumatorii, care nu intră sub incidența obligației generale de aprovizionare, ci a libertății contractuale generale, intră sub incidența dispozițiilor Directivei 93/13 și în cazul în care au fost preluate în aceste prevederi legale, care nu se aplică acestor consumatori, ci exclusiv unei alte categorii de consumatori. Drept motivare, acestea invocă al treisprezecelea considerent al Directivei 93/13. În cazul în care se stabilește că o clauză contractuală se aplică unui alt tip de contract decât cel prevăzut de lege, nu există astfel identitate normativă și nu se poate prezuma că într-o situație care nu este inclusă în domeniul de aplicare al normei, legiuitorul a dorit să plece în mod sistematic de la premisa aplicării unei astfel de

norme la o situație care nu este cuprinsă în domeniul de aplicare al normei. Trimiterea are la bază decizia autonomă a părților contractante, iar nu un act cu putere de lege sau o normă administrativă obligatorie. În caz contrar, printr-o trimitere generală la anumite dispoziții, cel care stipulează o clauză s-ar putea sustrage controlului conținutului clauzelor introduse și ar putea eluda prevederile Directivei 93/13. Ca normă derogatorie, articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 este de strictă interpretare.

28. Deși *guvernul belgian* este în principiu de acord cu această opinie, acesta precizează că, în conformitate cu articolul 1 alineatul (2), aplicabilitatea Directivei 93/13 nu poate fi exclusă decât de acele acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii care trebuie luate în considerare întrucât urmăresc să promoveze cerințe imperative de interes general. Acest argument este susținut de faptul că articolul 1 alineatul (2) din directivă trebuie privit din perspectiva pieței interne, conform căreia pot fi adoptate reglementări numai în cazurile în care acest lucru este impus de cerințe imperative de interes general.

29. Dimpotrivă, *pârâta* și *guvernul german* consideră că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 se aplică și în cazul în care, în cadrul unui contract de furnizare a gazelor naturale, părțile fac trimitere la acte cu putere de lege sau la norme administrative obligatorii. În consecință, nu am fi în prezența domeniului de aplicare al Directivei 93/13. În acest context, guvernul german consideră că noțiunea „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” nu este definită la articolul 1 alineatul (2) din directivă, iar al treisprezecelea și al paisprezecelea considerent se referă numai la întinderea acestei noțiuni. De aceea, această noțiune trebuie interpretată în raport cu legislația națională a statelor membre, iar problema dacă o prevedere legală are efect obligatoriu trebuie apreciată în lumina legislației naționale. Numai această interpretare corespunde finalității articolului 1 alineatul (2), prin care se dorește evitarea caracterului abuziv al actelor cu putere de lege sau al normelor administrative obligatorii.

B – *A doua întrebare preliminară*

30. În ceea ce privește cea de a doua întrebare preliminară, *reclamanta* și *Comisia* consideră că „opacitatea” unei clauze de adaptare a prețurilor nu poate fi compensată prin posibilitatea rezilierii sau printr-un control judecătoresc și nici prin comunicarea la timp a majorării prețului, cu atât mai mult cu cât în speță nu se poate porni de la premisa unei astfel de comunicări și nici de la posibilitatea de reziliere a contractului. În această privință, Comisia mai subliniază că obligația de transparență nu înseamnă, în principiu, obligația de a face cunoscute motivul, întinderea și condițiile unei majorări a prețului, întrucât sarcina de a aprecia inteligibilitatea și claritatea unei astfel de clauze incumbă instanțelor naționale. În orice caz, obligația de transparență nu poate fi însă îndeplinită în cazul în care se face trimitere la o normă care nu este ea însăși transparentă. Efectele juridice ale unei norme „opace” trebuie stabilite însă de instanțele naționale.

31. Dimpotrivă, *guvernul belgian* consideră că prin comunicarea la timp a majorării prețului, precum și prin posibilitatea de reziliere a contractului se îndeplinește obligația de transparență. Cu toate acestea, o clauză de adaptare a prețului în sensul punctului 1 litera (j) din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13 poate fi totuși abuzivă, însă sarcina de a aprecia caracterul abuziv incumbă instanțelor naționale.

32. *Guvernul german* arată că aprecierea caracterului abuziv și a transparenței în conformitate cu Directiva 93/13 este sarcina exclusivă a instanțelor naționale și că, în plus, se întemeiază pe o aplicare eronată a Directivei 2003/55, întrucât aceasta nu creează în mod direct niciun drept în favoarea consumatorilor, scopul său fiind de a realiza deschiderea completă a pieței interne a energiei. În această privință, *pârâta* mai subliniază că Directiva 2003/55 nu se aplică întrucât a fost adoptată înainte de încheierea contractelor în litigiu.

33. În cazul în care opinia lor nu va fi împărtășită, atât *pârâta*, cât și *guvernul german* solicită Curții să limiteze efectul hotărârii pe care urmează să o pronunțe. Astfel, guvernul german solicită limitarea la raporturile contractuale ulterioare pronunțării hotărârii, iar pârâta solicită limitarea acesteia la o perioadă de 20 de luni ulterior pronunțării hotărârii.

VI – Apreciere juridică

A – *Cu privire la prima întrebare preliminară*

34. Obiectul primei întrebări preliminare îl reprezintă interpretarea articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, conform căruia dispozițiile acestei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți. Instanța de trimitere dorește să afle în ce mod trebuie interpretată noțiunea „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” din cuprinsul acestui articol. Concret, instanța ridică problema dacă noțiunea menționată trebuie înțeleasă în sensul că prin aceasta sunt avute în vedere numai acele prevederi legale care se referă la un tip de contract reglementat de lege pentru care statul membru a adoptat norme juridice sau dacă este suficient ca un contract care nu face parte din categoria celor cărora li se aplică efectele obligatorii ale unei prevederi naționale să includă clauze individuale care să facă trimitere la normele juridice naționale. Prin urmare, această întrebare se referă la domeniul de aplicare material al Directivei 93/13.

1. Lipsa unei definiții legale pentru noțiunea de acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii și versiuni lingvistice divergente

35. Noțiunea „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” de la articolul 1 alineatul (2) nu este definită în mod concret de Directiva 93/13, astfel încât întrebarea de mai sus rămâne deschisă, la fel ca și problema – neabordată de părți – dacă prin această noțiune se au în vedere numai norme imperative sau și norme dispozitive.

36. Înțelegerea articolului 1 alineatul (2) ca o derogare valabilă numai pentru normele imperative este confirmată, în primul rând, de interpretarea gramaticală a Directivei 93/13. Conform versiunii în limba germană, prin acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii se înțelege acele acte sau norme obligatorii pentru părți de la care nu se poate deroga prin convenția părților. Această interpretare este însă îndoielnică, întrucât, în sens riguros juridic, noțiunea corectă este aceea de normă juridică „imperativă”. Versiunile în limbile engleză, franceză și spaniolă confirmă, prin utilizarea termenilor „mandatory”, „impératif” și, respectiv „imperativo”, interpretarea în sensul că o derogare vizează numai normele imperative.

37. În această privință, al treisprezecelea considerent al directivei constituie un ajutor adecvat pentru interpretare. În acest considerent se arată că prevederile care determină direct sau indirect clauzele contractelor încheiate cu consumatorii nu conțin clauze abuzive și, în special în a doua parte a celei de a doua teze, se precizează în mod clar că trebuie considerate norme juridice imperative „și” acele norme care, în conformitate cu legea, se aplică între părțile contractante, cu condiția să nu se fi instituit alte acorduri. Această ultimă precizare, coroborată cu noțiunea de obligativitate necesară, poate fi înțeleasă doar în sensul că actele cu putere de lege sau normele administrative amintite la articolul 1 alineatul (2) pot fi și norme dispozitive. Această clarificare se regăsește în cadrul considerentului, nu și în textul propriu-zis al directivei. La interpretarea unei directive este necesar să se acorde însă o atenție deosebită și considerentelor acesteia, întrucât ele reflectă voința și motivele legiuitorului, oferind în mare măsură informații atât cu privire la motivele care au stat la baza adoptării

directivei, cât și cu privire la obiectivele urmărite prin adoptarea acesteia [10]. Conform articolului 295 TFUE (fostul articol 253 CE), considerentele constituie o parte integrantă a documentului legislativ, iar o interpretare conformă a textului directivei pe baza considerentelor este, prin urmare, indispensabilă [11]. În consecință, dacă în cadrul unui considerent se explică modul în care trebuie înțeleasă o anumită noțiune utilizată în cuprinsul directivei, aceasta reprezintă un indiciu că această interpretare ar trebui să fie obligatorie și pentru textul propriu-zis al directivei.

38. Interpretarea istorică și teleologică confirmă faptul că noțiunea „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” trebuie înțeleasă în sensul că include atât norme imperative, cât și norme dispozitive, astfel cum vom arăta în cele ce urmează.

39. O astfel de interpretare istorică și teleologică se impune și pentru motivul că noțiunea „Beruhen” (în română, „reflectă”) de la articolul 1 alineatul (2) diferă în diversele versiuni lingvistice ale directivei. În versiunea franceză se vorbește despre „clauses contractuelles qui reflètent des dispositions législatives ou réglementaires impératives”, iar în cea engleză despre „contractual terms which reflect mandatory, statutory or regulatory provisions”. Aceste noțiuni, „reflètent”, respectiv „reflect”, care au o sferă mai largă decât noțiunea „Beruhen” utilizată în versiunea germană, pot fi o dovadă că trimiterea la dispoziții obligatorii poate exclude un contract din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 și în cazul în care această dispoziție se referă la alt tip de contract și/sau la altă categorie de persoane.

40. Cu toate acestea, conform jurisprudenței constante, necesitatea aplicării unitare a dreptului Uniunii interzice ca o dispoziție să fie privită izolat în una dintre versiunile sale lingvistice. În special în cazul în care între versiunile lingvistice existente ale unui act al Uniunii există diferențe sau dacă există îndoieli, dispoziția respectivă trebuie interpretată conform contextului și obiectivului reglementării din cuprinsul căreia face parte [12].

2. Geneza și finalitatea dispoziției

41. Faptul că „actele cu putere de lege sau normele administrative obligatorii” în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 pot avea și un caracter dispozitiv și că se poate porni de la lipsa de aplicabilitate a directivei, precum și de la efectul derogator prevăzut la articolul 1 alineatul (2) în cazul în care această normă a fost concepută de legiuitor pentru contractele încheiate între vânzători sau furnizori și consumatori este confirmat și de interpretarea istorică și teleologică a directivei.

10 — Ghidul practic comun al Parlamentului European, al Consiliului și al Comisiei pentru redactarea textelor legislative în cadrul instituțiilor comunitare, punctul 10.

11 — Köndgen, J., în Riesenhuber, K. (editor), în *Europäische Methodenlehre*, ediția a doua, § 7, punctele 39 și 42.

12 — A se vedea Concluziile noastre prezentate la 17 ianuarie 2012 în cauza DR și TV2 Danmark (C-510/10, punctele 41 și 49).

a) Geneza

42. În cazul în care se ia în considerare geneza Directivei 93/13 [13], se observă că propunerea inițială a Comisiei, din 3 septembrie 1990 [14], nu cuprindea nicio normă asemănătoare dispoziției de la articolul 1 alineatul (2) din directivă. Dimpotrivă, acest aspect a fost discutat pentru prima dată în cadrul consultării Comitetului Economic și Social cu privire la propunerea Comisiei, când s-a criticat faptul că propunerea nu conține nicio mențiune referitoare la raportul dintre legislația prezentă sau viitoare din statele membre cu privire la clauzele contractuale abuzive. În acest context, s-a propus că este recomandabil să se stabilească în mod clar că statele membre vor avea posibilitatea de a menține sau de a introduce și alte norme de protecție decât cele cuprinse în directivă. De asemenea, s-a criticat lipsa unei mențiuni privind raportul cu alte dispoziții din dreptul Uniunii și cu alte reglementări de drept internațional [15]. Ca urmare a acestei recomandări, Parlamentul European a propus, în Avizul din 20 noiembrie 1991, introducerea unei prevederi conform căreia dispozițiile directivei ar trebui să se aplice numai acelor condiții comerciale generale prin intermediul cărora se stabilesc norme derogatorii sau suplimentare față de normele în vigoare [16]. Pe baza acestei propuneri, la 5 martie 1992, Comisia a prezentat o Propunere de directivă a Consiliului cu privire la clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii care inițial nu cuprindea însă nicio mențiune privind normele imperative din legislația statelor membre [17]. Dispoziția în discuție nu a fost introdusă în directivă decât de către Consiliu, în Poziția comună din septembrie 1992, ținând seama de avizul Comitetului Economic și Social, precum și de avizul Parlamentului European, definitivând astfel versiunea finală, intrată în vigoare, a Directivei 93/13 fără să se fi explicat însă pe larg noțiunea de acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii [18].

43. Din analiza genezei istorice rezultă imediat cu claritate că nu trebuie să se facă nicio diferență între normele imperative și cele dispozitive, aspect care a reprezentat punctul central al dezbaterilor cu privire la raportul dintre clauzele din cuprinsul condițiilor comerciale generale și legislația în vigoare, fie aceasta națională sau supranațională, precum și că condițiile comerciale generale pot fi supuse unui control de legalitate numai în măsura în care acestea derogă de la legislația în vigoare [19].

13 — Pentru o privire de ansamblu asupra genezei Directivei 93/13, a se vedea Nebbia, P., „Unfair Contract Terms in European Law – A Study in Comparative and EC Law”, Oxford, 2007, p. 7.
Dreptul european al contractelor continuă între timp să se dezvolte. În acest context, trebuie amintită Propunerea de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind legislația europeană comună în materie de vânzare [COM(2011) 635 final], prezentată de Comisie la 11 octombrie 2011. Această propunere prevede introducerea legislației contractuale europene în materie de vânzare ca opțiune pentru contractele comerciale transfrontaliere în cazul în care părțile decid acest lucru în mod expres. Capitolul 8 (articolele 79-86 – „Clauzele contractuale abuzive”) din propunere cuprinde dispoziții privind clauzele abuzive în contractele încheiate atât între o întreprindere și un consumator (B2C), care corespund în mare parte dispozițiilor Directivei 93/13, cât și între două [sau mai multe] întreprinderi (B2B). În legătură cu opțiunile privind instituirea unui drept european al contractelor, a se vedea și metoda instrumentului juridic facultativ preconizată de Comisie, în special Von Bar, C., „Eine neue Vertragsrechtsordnung für Europa”, în *Deutschland und Polen in der europäischen Rechtsgemeinschaft* (editori Christian von Bar și Arkadiusz Wudarski), München, 2012, p. 3.

14 — COM(1990) 322 final.

15 — Avizul referitor la Propunerea de directivă a Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii din 24 aprilie 1991, JO C 159, p. 34, punctele 2.6. și 2.7 (denumit în continuare „Avizul din 1991”).

16 — Rezoluția legislativă (procedura cooperării: prima lectură) privind avizul Parlamentului European referitor la propunerea de directivă a Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii din 20 noiembrie 1991 (JO C 326, p. 108, modificarea nr. 9, p. 111, denumită în continuare „Rezoluția legislativă din 1991”).

17 — Propunerea modificată de directivă a Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, COM(1992) 66 final, prezentată de Comisie la 5 martie 1992 conform articolului 149 alineatul (3) CEE, JO C 73, p. 7.

18 — Poziția comună a Consiliului din 22 septembrie 1992 referitoare la adoptarea Directivei Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, DOC 8406/1/92, publicată în JO C 283, p. 1, punctul 2, denumită în continuare „Poziția comună din 1992”; text integral disponibil în ZIP, 1992, p. 1591 și urm,

19 — A se vedea în acest sens Pfeiffer, T., în Grabitz/Hilf, *Das Recht der Europäischen Union*, volumul IV, comentariu la A 5, articolul 1, punctul 25; Eckert, H.-W., „Die EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen und ihre Auswirkungen auf das deutsche Recht”, *WM*, 1993, p. 1070 și 1072; Kapnopoulou, E., „Das Recht der missbräuchlichen Klausel in der Europäischen Union”, Tübingen, 1997, p. 97; Remien, O., „AGB-Gesetz und Richtlinie über missbräuchliche Verbrauchervertragsklauseln in ihrem europäischen Umfeld”, *ZEuP*, 1994, p. 34 și 45; Tenreiro, M., „The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems”, *ERPL*,1995, p. 273:

b) Considerații teleologice

44. Același lucru rezultă și din finalitatea Directivei 93/13.

i) Considerații generale privind Directiva 93/13

45. Principalul obiectiv urmărit prin Directiva 93/13 consta într-o armonizare minimă a legislației privind protecția consumatorului în scopul instituirii treptate a unei piețe interne comune și funcționale [20]. Comisia a subliniat încă din prima sa propunere de directivă, din 3 septembrie 1990, că este cu atât mai dificil pentru consumatori să treacă frontiera pentru a utiliza bunuri și servicii cu cât există mai multe state membre, cu ordini juridice diferite. În lipsa unei anumite siguranțe că nu va fi defavorizat prin clauze abuzive ca rezultat al necunoașterii limbii, consumatorului îi va lipsi încrederea necesară pentru a utiliza piața internă comună [21]. Deși prin armonizarea minimă se urmărea apropierea legislației privind clauzele abuzive, totuși nu se intenționa la acea vreme și influențarea dreptului contractelor din statele membre [22]. În consecință, directiva intrată în cele din urmă în vigoare a preluat dispoziții care la acel moment erau considerate ca indispensabile pentru instituirea unei piețe interne comune, iar primele zece considerente ale directivei reflectă fără echivoc acest obiectiv.

ii) Considerații obiective privind articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13

46. Norma derogatorie de la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie de asemenea privită prin prisma finalității directivei.

47. Această dispoziție derogatorie ar trebui să se aplice acelor contracte standard al căror conținut a fost deja reglementat prin norme adoptate de legiuitorul național după ce, în temeiul legii, a procedat la o evaluare comparativă echilibrată a intereselor legitime ale tuturor părților contractante [23]. Prin urmare, s-a prezumat că clauzele care au fost acceptate de legiuitorul unui stat membru sunt suficient de echilibrate și că nu se întemeiază pe un abuz de superioritate economică a vânzătorilor sau a furnizorilor [24]. Aceste considerații nu au fost deloc modificate prin ultima versiune a Directivei 93/13: în sensul directivei, noțiunea „obligatoriu” nu ar trebui să reflecte diferența uzuală din dreptul civil între „imperativ” și „dispozitiv”, ci ar trebui să indice că acele norme intră sub incidența noțiunii „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” care, în conformitate cu legea, se aplică între părțile contractante, cu condiția să nu se fi instituit alte acorduri [25].

48. Poate fi vorba despre o evaluare comparativă echilibrată a intereselor de către legiuitor în cadrul reglementărilor naționale, astfel cum s-a arătat mai sus, numai în cazul în care pentru respectivul contract sau pentru situația de fapt reglementată de acesta nu există nicio astfel de prevedere legală. Nu se poate pierde din vedere faptul că, în acest context, caracterul abuziv al unei clauze contractuale prevăzute la articolul 4 din Directiva 93/13 se apreciază întotdeauna luând în considerare natura

20 — A se vedea Wolf, M., în Grabitz/Hilf, *Das Recht der Europäischen Union*, volumul IV, comentariu la A 1, punctele 1 și 2. Cu privire la avantajele și dezavantajele abordării minimei armonizări, a se vedea Nebbia, P., „Unfair Contract Terms in European Law – A Study in Comparative and EC Law”, Oxford, 2007. Wendehorst, C., „Auf dem Weg zu einem zeitgemäßen Verbraucherprivatrecht: Umsetzungskonzepte”, în Jud, B. și Wendehorst, C. (editori), *Neurodnung des Verbraucherprivatrechts in Europa?*, p. 165, subliniază că, în trecut, majoritatea directivelor privind dreptul protecției consumatorilor urmăreau principiul armonizării minime, potrivit căruia protecția consumatorului trebuia să se supună unei metode care să determine evoluția acesteia într-o direcție favorabilă numai cerințelor pieței interne.

21 — COM(1990) 322 final, introducere, p. 2, p. 68 și 69.

22 — A se vedea în această privință Avizul din 17 iunie 1991, citat la nota de subsol 15, punctul 2.1.2.; pentru detalii, a se vedea Pfeiffer, T., în Grabitz/Hilf, *op. cit.*, comentariu la A 5, articolul 1, punctul 6.

23 — Astfel cum a subliniat Comisia Europeană în Prima comunicare din 14 februarie 1984, COM(1984) 55 final, precum și în Raportul referitor la aplicarea Directivei 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, COM(2000) 248 final, punctul III.1.b), care face trimitere la comunicarea menționată.

24 — Pfeiffer, T., în Grabitz/Hilf, *op. cit.*, comentariu la A 5, articolul 1, punctul 30, vorbește despre o „prezumție privind caracterul adecvat”.

25 — COM(2000) 248 final, citat la nota de subsol 23, punctul III.1.b). cu referire expresă la al treisprezecelea considerent.

bunurilor sau a serviciilor care fac obiectul contractului și prin raportare, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care depinde acesta [26]. Astfel cum am arătat în Concluziile noastre prezentate în cauza Pereničová și Perenič [27], este de asemenea necesar să se ia în considerare toate reglementările pentru a se putea stabili dacă există o defavorizare disproporționată a consumatorului; caracterul abuziv nu poate fi dedus numai prin luarea în considerare a unei clauze izolate. *Per a contrario*, pentru aplicarea articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 nu este suficient ca o clauză să facă trimitere în mod izolat la un act cu putere de lege sau la o normă administrativă obligatorie care au fost instituite pentru un contract care are o cu totul altă natură. Într-un astfel de caz, nu se poate prezuma că evaluarea de ansamblu realizată de legiuitor pentru un anumit tip de contract este valabilă și pentru alte contracte care nu sunt vizate de respectiva dispoziție [28].

49. În acest context, nu trebuie să se piardă din vedere faptul că prin condițiile comerciale generale care conțin clauze contractuale se urmărește, în principiu, înlocuirea soluțiilor legale oferite de legiuitor, astfel încât soluțiile considerate ca echilibrate de către legiuitor să fie înlocuite cu soluții care nu urmăresc decât asigurarea în cea mai mare măsură posibil a intereselor proprii ale uneia dintre părțile contractante [29]. Conform unei jurisprudențe constante a Curții, sistemul de protecție pus în practică de Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea potrivit căreia consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de vânzători sau de furnizori în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informație, situație care îl determină să adere la condițiile formulate în prealabil de vânzători sau de furnizori, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora [30]. Neexercitarea controlului asupra unor astfel de clauze contractuale poate fi justificată numai în măsura în care un stat membru adoptă dispoziții legale pentru un anumit tip de contract, întrucât numai în acest caz se poate prezuma că aprecierea de ansamblu necesară a fost realizată deja de statul membru în cadrul procedurii legislative, astfel încât este irelevant dacă aceste dispoziții legale sunt imperative sau dispozitive [31].

50. În consecință, în lumina articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, clauzele din condițiile contractuale generale ar trebui verificate în ceea ce privește conformitatea cu scopul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 numai dacă acestea nu se întemeiază pe dreptul aplicabil. În cazul în care un vânzător sau un furnizor utilizează în cadrul condițiilor comerciale generale clauze cu efecte juridice care nu se aplică *de lege lata* contractului care urmează să fie încheiat, aceste clauze derogă de la dreptul aplicabil. Acest lucru corespunde afirmației din partea a doua a celei de a doua teze a celui de al treisprezecelea considerent al Directivei 93/13, conform căreia sunt excluse de la o verificare în conformitate cu directiva numai acele clauze care reflectă dreptul aplicabil. Cu alte cuvinte, în cazul în care clauzele intră în domeniul de aplicare al dreptului aplicabil și nu se realizează o adaptare a acestora din partea celui care utilizează respectivele clauze, trebuie să se considere că aceste clauze nu ridică niciun fel de probleme.

26 — În acest sens s-a exprimat în mod expres și Curtea în Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, Rec., p. I-3043, punctul 21)

27 — Punctul 69 din Concluziile prezentate la 29 noiembrie 2011 în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 15 martie 2012, Pereničová și Perenič (C-453/10).

28 — A se vedea în acest sens și Kapnopoulo, E., *op. cit.*, p. 97.

29 — A se vedea în același sens și COM(2000) 248 final, citat la nota de subsol 23, p. 9, precum și Remy-Corlay, P., „L'influence du droit communataire sur l'office du juge", în *Revue trimestrielle de droit civil*, 2009, p. 684, și Lagarde, X., „Qu'est-ce qu'une clause abusive?", în *La Semaine Juridique Édition Générale*, nr. 6, 2006, p. 110 și urm.

30 — A se vedea Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, Rec., p. I-4941, punctul 25), Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, Rec., p. I-10421, punctul 25), și Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, Rep., p. I-9579, punctul 29).

31 — Și argumentația lui Lagarde, X., *op. cit.*, p. 110 și urm, litera B, pare să se dirijeze în acest sens atunci când subliniază că o clauză al cărei conținut este autorizat de legiuitor este exceptată de la verificarea caracterului abuziv.

51. Orice altă analiză juridică ar conduce la concluzia că utilizatorul unei clauze ar avea posibilitatea de a face trimitere la orice alt act cu putere de lege sau normă administrativă obligatorie, chiar și dintr-un alt stat membru, sau de a prelua literal textul acestuia pentru a evita astfel efectuarea unui control judecătoresc asupra respectivei clauze [32]. Este evident că legiuitorul Uniunii nu a intenționat acest lucru. Acestei aprecieri îi corespunde și constatarea Curții în cauza Cofidis, conform căreia „nu este evident că clauzele în discuție se află în afara domeniului de aplicare al directivei, astfel cum a fost delimitat la articolul 1 alineatul (2) din aceasta, doar pentru că nu se limitează să reflecte norme legale imperative […]” [33].

52. În consecință, articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, la care Comisia face trimitere în mod întemeiat [34], este o dispoziție derogatorie de strictă interpretare.

53. În acest sens pledează și obiectivul directivei, amintit anterior, și anume instituirea treptată a pieței interne astfel încât, în cazul achiziționării transfrontaliere de bunuri și servicii, consumatorul să nu aibă temerea că va fi defavorizat prin inserarea de clauze abuzive în condițiile contractuale generale [35]. Însă chiar aceasta ar fi situația dacă cel care redactează clauzele ar fi îndreptățit să preia, în condițiile sale comerciale generale, dispoziții care, deși corespund *in abstracto* dispozițiilor legale din unul sau mai multe state membre, nu au fost însă concepute *in concreto* pentru respectivul contract.

54. O astfel de analiză juridică nu este modificată nici de faptul că această cauză privește condițiile comerciale generale ale unei întreprinderi de furnizare care urmărește interese de interes general. Dimpotrivă, legiuitorul Uniunii a anticipat aceste împrejurări, după cum reiese din articolul 2 litera (c) din Directiva 93/13, pe care directiva îl declară în mod expres ca fiind aplicabil și pentru vânzătorii sau furnizorii care fac parte din sectorul public [36]. În acest context, singurele excepții sunt condițiile contractuale impuse de autoritățile publice, care, precum în Germania în ceea ce privește întreprinderile de aprovizionare, sunt adesea reglementate prin regulamente sau ordonanțe [37], astfel încât intră în domeniul de aplicare al articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

55. În cele din urmă, nici faptul că părțile contractante se află inițial într-o situație identică cu cea descrisă într-o anumită dispoziție nu justifică o analiză diferită, după cum consideră, în prezenta cauză, instanța de trimitere, la fel ca pârâta și ca guvernul german [38].

56. În acest context, nu trebuie să se piardă din vedere faptul că legiuitorul german avea posibilitatea de a extinde domeniul de aplicare al AVBGasV, dincolo de ce s-a stabilit la articolul 1, și asupra acelor consumatori contractuali a căror poziție juridică corespundea celei a consumatorilor supuși tarifării standard. Legiuitorul german nu a procedat însă astfel, ci a declarat prin intermediul dispoziției de drept intern de la articolul 310 din BGB că clauzele de interzicere prevăzute la articolele 308 și 309 din BGB erau inaplicabile, fără nicio posibilitate de apreciere. În cazul în care legiuitorul a omis în mod conștient să extindă aplicarea unei anumite dispoziții asupra unei alte categorii de persoane, nu își mai găsește aplicarea nici trimiterea la „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” prevăzută la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

32 — Cu privire la această posibilitate, a se vedea și Kapnopulo, E., *op. cit.*, p. 97; Pfeiffer, T., în Grabitz/Hilf, *op. cit.*, comentariu la A 5, articolul 1, punctul 26; de Nova, G., „Italian Contract Law and the European Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts”, *ERPL*, 1995, p. 221 și 223.

33 — Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, Rec., p. I-10875, punctul 22).

34 — Memoriul Comisiei din 4 august 2011, punctul 45; Wolf, M., în Grabitz/Hilf, *op. cit.*, comentariu la A 1, punctul 2.

35 — A se vedea punctul 47 de mai sus, precum și Vigneron-Maggio-Aprile, S., „L'information des consommateurs en droit européen et en droit suisse de la consommation”, Zürich, 2006, p. 11 și 15.

36 — În acest sens s-a exprimat și Comisia Europeană [COM(2000) 248 final, punctul III.1.b)], referindu-se la avizul exprimat cu ocazia adoptării, împreună cu Consiliul, a poziției comune.

37 — A se vedea în același sens Tilman, I., „Die Klauselrichtlinie 93/13/EWG auf der Schnittstelle zwischen Privatrecht und öffentlichem Recht”, München, 2003, p. 14.

38 — A se vedea punctul 21 din trimiterea preliminară, precum și punctul 23 și urm. din memoriul pârâtei din 4 august 2011.

57. Prin urmare, și interpretarea teleologică sau în conformitate cu finalitatea directivei conduce la concluzia că prin articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 ar trebui excluse din domeniul de aplicare al directivei numai acele reglementări care, în temeiul dispozițiilor legale – fie acestea imperative sau dispozitive –, se aplică contractului care urmează să fie încheiat.

58. Având în vedere analiza de mai sus, propunem ca la prima întrebare preliminară să se răspundă că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 este necesar să fie interpretat în sensul că trebuie considerate „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii" în sensul prevederii menționate numai acele dispoziții care vizează prin efectul legii categoria părților contractante și tipul de contract avut în vedere de acestea, fiind irelevant dacă dispozițiile sunt imperative sau pot fi modificate de părți.

B – *Cu privire la a doua întrebare preliminară*

59. Prin intermediul celei de a doua întrebări preliminare, instanța solicită clarificări cu privire la cerințele privind obligația de transparență din Directiva 93/13 – articolul 5 – și din Directiva 2003/55 – articolul 3 alineatul (3). În esență, instanța de trimitere dorește să afle dacă clauzele contractuale privind dreptul de modificare a prețului din contractele de furnizare a gazelor naturale, în care nu există mențiuni privind condițiile de exercitare a dreptului de modificare a prețului, pot fi considerate suficient de clare și de inteligibile și în cazul în care se asigură că furnizorul comunică în timp util consumatorului orice majorare a prețului, iar consumatorul are dreptul de a solicita controlul judecătoresc, precum și dreptul de a rezilia contractul. Instanța de trimitere subliniază că o încălcare a obligației de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13 în cazul contractelor încheiate pe o perioadă nedeterminată poate să nu producă efecte defavorabile având în vedere punctul 1 litera (j) și punctul 2 litera (b) din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13. În opinia instanței de trimitere, în special în cazul contractelor de furnizare a gazelor naturale, o astfel de consecință juridică se poate desprinde din anexa A litera (b) și/sau litera (c).

60. A doua întrebare preliminară ridică probleme privind mai multe aspecte:

1. În primul rând, trebuie să se analizeze raportul dintre clauza privind transparența de la articolul 5 din Directiva 93/13 și articolul 3 din aceeași directivă. Acest lucru prezintă importanță mai ales pentru că nu există o anexă pentru articolul 5 similară celei pentru articolul 3, astfel încât întrebarea privind aplicabilitatea punctului 1 litera (j) și a punctului (2) litera (b) a doua teză din anexa la articolul 3 se ridică și în contextul domeniului de aplicare al articolului 5 din Directiva 93/13.

2. În al doilea rând, este necesar să se stabilească dacă obligația de transparență prevăzută la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 are aceeași întindere ca și obligația de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13, iar în cazul în care răspunsul este afirmativ, trebuie să se determine care sunt efectele juridice care decurg de aici.

3. În al treilea rând, este necesar să se clarifice competența de control a Curții în privința unei eventuale încălcări a obligației de transparență din ambele directive, în special dacă un astfel de control este rezervat instanțelor naționale, precum și în ce măsură Curtea este autorizată să ofere eventual indicații în acest sens.

4. În al patrulea rând, după ce se va stabili competența de control a Curții, trebuie să se ia poziție *in concreto* față de clauza de modificare a prețului în litigiu, în special față de problema dacă nu trebuie reținută o eventuală încălcare a obligației de transparență din Directiva 93/13 în cazul în care, în contrapartidă, consumatorului îi este recunoscut dreptul de a rezilia contractul, astfel cum este acesta reglementat la articolul 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (b) a doua teză din anexă.

5. În al cincilea rând, trebuie să se examineze dacă, având în vedere particularitățile contractelor de furnizare a gazelor naturale, pentru obligația de transparență prevăzută la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 coroborat cu anexele B și C, nu sunt aplicabile alte principii de drept.

61. Vom aborda aceste aspecte în ordinea de mai sus.

1. Raportul dintre clauza privind transparența de la articolul 5 din Directiva 93/13 și clauza privind caracterul abuziv de la articolul 3 din Directiva 93/13

62. În continuare, vom aborda mai întâi raportul dintre clauza privind transparența de la articolul 5 din Directiva 93/13 și clauza privind caracterul abuziv de la articolul 3 din această directivă. În acest sens, din geneza Directivei 93/13 se poate desprinde concluzia că obligația de transparență este un criteriu privind caracterul abuziv reglementat la articolul 3 într-o formă specifică. Acest punct de vedere a fost discutat pentru prima dată în cadrul consultării Comitetului Economic și Social cu privire la propunerea Comisiei din 3 septembrie 1990, când s-a propus menționarea explicită a caracterului neinteligibil al unei clauze contractuale drept criteriu suplimentar pentru stabilirea caracterului abuziv al acesteia [39]. Acest punct de vedere a fost însușit de Parlamentul European în avizul său din 20 noiembrie 1991 [40], iar ulterior, cu ocazia adoptării poziției comune, Consiliul a subliniat că clauza generală relevantă [41] pentru controlul conținutului în privința „caracterului abuziv" se găsește la articolul 3 alineatul (1) și este completată de obligația de transparență, reglementată în mod distinct la articolul 5 prima teză [42]. Obligația de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13 este atât de importantă, încât a fost reglementată în mod distinct, separat de clauza generală privind caracterul abuziv.

63. În consecință, clauza de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13 este un criteriu stabilit în mod distinct de caracterul abuziv prevăzut la articolul 3 din Directiva 93/13 [43], astfel încât dispozițiile din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13 sunt relevante și în ceea ce privește obligația de transparență.

2. Raportul dintre clauza de transparență de la articolele 5 și 3 din Directiva 93/13 și obligația de transparență conform articolului 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55

64. Până în prezent, Curtea nu a avut prilejul să se pronunțe cu privire la obligația de transparență reglementată de Directiva 2003/55 privind gazele naturale pentru toate clauzele contractuale. Cu toate acestea, pornind de la geneza și finalitatea Directivei 2003/55, vom arăta în continuare că domeniul de aplicare al acestei dispoziții corespunde obligației de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13.

65. Obiectivul principal al Directivei 2003/55 era de a institui o piață internă pentru gazele naturale, ceea ce presupunea la acel moment realizarea unei liberalizări complete. Încă din primele faze ale acestui proiect, legiuitorul european a fost conștient că deschiderea trebuie să aibă loc treptat, întrucât situația inițială se caracteriza prin existența unor piețe strict naționale, reglementate în detaliu și adesea monopoliste. Provocarea consta în transformarea acestora într-o piață unică europeană complet liberă,

39 — Avizul din 1991, citat la nota de subsol 15, punctul 2.5.3.

40 — Rezoluția legislativă din 1991, citată la nota de subsol 16, modificările nr. 35 și 45.

41 — Cu privire la importanța clauzelor generale din dreptul european al contractelor, a se vedea Grundmann, S., „General Standards and Principles, Clauses Générales, and Generalklauseln in European Contract Law – A Survey", în *General Clauses and Standards in European Contract Law – Comparative Law, EC Law and Contract Law Codification* (editat de Stefan Grundmann și Denis Mazeaud), Haga, 2006, p. 1.

42 — Poziția comună din 1992, citată la nota de subsol 18, punctul 5.

43 — În acest context, trebuie precizat că – astfel cum arată în mod întemeiat Schillig, M., „Inequality of bargaining power versus market for lemons: legal paradigm change and the Court of Justice's jurisprudence on Directive 93/13 on unfair contract terms", în *European Law Review*, 2008, p. 336 și urm. – obligația de transparență obligă vânzătorii sau furnizorii să stabilească condiții contractuale echitabile. Articolele 3 și 5 din Directiva 93/13 urmăresc în cele din urmă același obiectiv.

în care toți utilizatorii să poată cumpăra gaze de la vânzătorul ales de aceștia. Directiva 98/30 [44] a reprezentat primul pas în această direcție și a fost urmată de Directiva 2003/55, în discuție aici, care, la articolul 23, prevedea un plan structurat pe etape care viza în cele din urmă eliminarea barierelor care afectau concurența pe piața gazelor naturale [45]. În acest scop, s-a apreciat că este indispensabilă eliminarea diferențelor dintre normele de procedură existente în statele membre și astfel a denaturării concurenței cauzate de aceste diferențe și că în acest sens era necesară stabilirea anumitor condiții minime pentru încheierea contractelor, precum și transparența informațiilor [46].

66. Astfel, articolul 3 din Directiva 2003/55 stabilește condițiile esențiale pentru instituirea pieței interne comune a energiei: în timp ce la alineatul (2) se prevede crearea de obligații de serviciu public ca o simplă posibilitate exercitată de statele membre în interesul economic general, la alineatul (3), statelor li se impune un angajament general de a lua măsurile adecvate pentru protejarea consumatorilor finali și pentru a asigura un nivel ridicat al protecției consumatorilor [47]. Prin urmare, alineatul (3) cuprinde o obligație de protecție a consumatorilor, vizându-i în special pe aceia care au nevoie de un grad de protecție foarte ridicat. Cel puțin în cazul consumatorilor casnici, măsurile necesare includ măsurile enumerate în anexa A la Directiva 2003/55, unde, la litera (d) a doua teză, se subliniază din nou, în mod special, obligația de transparență față de consumatorii casnici. Încă de la prima sa propunere, din 13 martie 2001, Comisia subliniase deja că este esențial ca toți cetățenii Uniunii să se bucure de un drept universal la furnizarea gazelor naturale în condiții de preț adecvate, precum și de garantarea unei protecții minime a standardului de protecție a consumatorilor, în scopul de a oferi acestora posibilitatea de a selecta în mod liber întreprinderea furnizoare, beneficiind de prețurile cele mai mici [48]. Comisia, luând în considerare avizul Comitetului Economic și Social din 17 ianuarie 2001 și Poziția comună a Consiliului din 3 februarie 2003, nu numai că a ținut seama de aceste aspecte, ci, mai mult, în propunerea modificată din 7 iunie 2002, a operat modificări în textul anexei, care au fost ulterior adoptate [49].

67. Acest lucru indică faptul că, la instituirea pieței interne comune a energiei, s-a acordat o atenție deosebită protecției consumatorilor, precum și că obiectivul urmărit prin directivă nu consta numai în capacitatea concurențială mai mare a Uniunii, ci și în aprovizionarea la prețurile cele mai mici posibil a consumatorilor ale căror nevoi ar trebui să fi luate în considerare într-o cât mai mare măsură.

68. Situația de la momentul adoptării Directivei 93/13 prezintă similitudini evidente cu situația existentă la momentul adoptării Directivei 2003/55: în ambele cazuri se urmărea instituirea treptată a unei piețe interne comune și, în acest scop, în ambele cazuri s-a considerat că este indispensabil să nu se pună bariere în calea concurenței pe care o instituiau prin clauze neinteligibile sau abuzive care să împiedice consumatorul să încheie un contract cu o întreprindere cu sediul în alt stat membru. Prin urmare, clauzei de transparență prevăzute la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 coroborat în special cu litera (d) a doua teză din anexa A la această directivă trebuie să i se recunoască același efect și aceleași consecințe juridice precum obligației de transparență instituite prin Directiva 93/13. Această interpretare este confirmată în primul rând de faptul că, potrivit anexei A, nu trebuie să se încalce, printre altele, drepturile recunoscute consumatorilor prin Directiva 93/13 („fără a aduce atingere”).

44 — Directiva 98/30/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 1998 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale, JO L 204, p. 1.

45 — Cu privire la geneza reglementării, a se vedea Concluziile avocatului general Ruiz-Jarabo Colomer prezentate la 20 octombrie 2009 în cauza Federutility și alții (C-265/08, Rep., p. I-3377, punctul 36 și urm.). A se vedea de asemenea Avizul Comitetului Economic și Social referitor la Propunerea de directivă a Parlamentului European și a Consiliului de modificare a Directivei 96/92/CE și a Directivei 98/30/CE privind normele comune pentru piața internă de energie electrică și de gaze naturale și Propunerea de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind condițiile de acces la rețea pentru schimburile transfrontaliere de energie electrică din 17 octombrie 2001, JO C 36, p. 10, (denumit în continuare „Avizul CES din 2001”), punctele 1.1., 1.2. și 2.4.

46 — *Ibidem*, punctele 6.1.2. și 6.4.4. Consiliul a urmat acest aviz în Poziția comună (CE) nr. 6/2003 din 3 februarie 2003, JO C 50, p. 36.

47 — COM(2001) 125 final, p. 22 și 37.

48 — *Ibidem*, p. 21 și 37.

49 — COM(2002) 304 final, p. 57

69. Rezultă că clauza de transparență de la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55, care reglementează condițiile contractuale generale, se prezintă ca un caz particular, propriu sectorului energetic al pieței interne, al obligației de transparență garantate prin Directiva 93/13 [50].

3. Întinderea controlului exercitat de Curte și de instanțele naționale

70. În ceea ce privește problema centrală a clasificării clauzei în litigiu drept abuzivă, trebuie să constatăm că, prin trimiterea pe care o face la noțiunile de bună-credință și de dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților, articolul 3 din Directiva 93/13 nu oferă decât o definiție abstractă a factorilor care conferă caracter abuziv unei clauze contractuale care nu a fost negociată individual [51]. În acest context, anexa la care face trimitere articolul 3 alineatul (3) din directivă nu conține decât o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive. Prin urmare, o clauză enumerată în listă nu trebuie considerată abuzivă în mod obligatoriu și, invers, o clauză care nu se regăsește în listă poate fi declarată abuzivă. Rezultă că simpla împrejurare că o clauză este enumerată în această listă nu poate conduce în mod obligatoriu la concluzia că ea este și abuzivă, fiind întotdeauna necesară o apreciere de sine stătătoare și detaliată a respectivei clauze, pe baza prevederilor de la articolul 4 din Directiva 93/13 [52].

71. Conform jurisprudenței constante a Curții, competența de a stabili dacă o clauză contractuală reunește criteriile cerute pentru a fi calificată abuzivă în sensul Directivei 93/13 incumbă instanței naționale. În acest caz, instanța menționată este obligată să aprecieze, din oficiu, dacă este cazul, această clauză în raport cu cerințele privind protecția consumatorului prevăzute de directivă [53]. Pentru scopurile urmărite prin prezenta cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, aceasta înseamnă – astfel cum au subliniat în mod unanim toate părțile la procedură în observațiile lor scrise – că sarcina de a aprecia caracterul abuziv al clauzei în litigiu revine instanței naționale, iar nu Curții.

50 — Astfel cum am arătat la punctul 88 din Concluziile noastre prezentate la 29 noiembrie 2011 în cauza C-453/10, Pereničová și Perenič (citate la nota de subsol 27), o analiză sistematică arată că între instrumentele juridice adoptate în dreptul Uniunii pentru protecția consumatorilor există numeroase legături. De aceea, ele trebuie privite ca părți ale unui ansamblu unitar de norme care se completează reciproc (a se vedea Orlando, S., „The Use of Unfair Contractual Terms as an Unfair Commercial Practice”, în *European Review of Contract Law*, 2011, p. 25). Divergențele juridice care mai există în legislația Uniunii privind protecția consumatorilor sunt rezultatul unei evoluții istorice în decursul căreia legiuitorul Uniunii a reglementat progresiv și în conformitate cu acquis-ul deja existent diferite domenii, în vederea instituirii unei veritabile piețe interne pentru tranzacțiile dintre întreprinderi și consumatori.

51 — A se vedea Hotărârea Freiburger Kommunalbauten (citată la nota de subsol 26, punctul 20), Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, Rep., p. I-4713, punctul 25), Hotărârea din 9 noiembrie 2010, VB Pénzügyi Lízing Zrt. (C-137/08, Rep., I-10847, punctul 42), Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, punctul 25), Ordonanța Curții din 16 noiembrie 2010, Pohohtovost', (C-76/10, Rep., p. I-11557, punctele 56 și 58). A se vedea în acest sens și Remy-Corlay, P., „La directive 2005/29 sur les pratiques déloyales, directive d'harmonisation maximale”, în *Revue trimestrielle de droit civil*, 2005, p. 746. Astfel cum explică Lagarde, X., *op. cit.*, p. 110, pentru ca o clauză să poată fie considerată abuzivă, acest dezechilibru trebuie să confere vânzătorilor sau furnizorilor un avantaj excesiv în detrimentul consumatorilor.

52 — A se vedea în acest sens Concluziile noastre prezentate în cauza Invitel (C-472/10, citată la nota de subsol 51), punctul 80 și urm. și jurisprudența citată. Astfel cum arată Hesselink, M., „Fair prices in the common market on communitative and distributive justice in European contract law”, în *Diritto privato europeo – Fonte ed effeti, Materiali del seminario dell' 8-9 novembre 2002* (editat de Guido Alpa și Remo Danovi), p. 248 și urm., principala funcție a dreptului european al contractelor constă în instituirea dreptății („justice”), respectiv a echității („equity”) și a loialității („fairness”). Dreptul contractelor are rolul de a contribui la obținerea unor soluții juste și loiale. Multe instrumente din dreptul continental și de Common Law al contractelor au această funcție. Autorul subliniază că înțelesul noțiunilor „dreptate” și „loialitate” a fost întotdeauna controversat.

53 — Hotărârea VB Pénzügiy Lízing Zrt. (citată la nota de subsol 51, punctele 42, 43 și 49). Cu privire la repartizarea competențelor între Curte și instanțele naționale în privința clauzelor abuzive, a se vedea Aubry, H., Poillot, E., Sauphanor-Brouillard, N., „Droit de la consommation – Études et commentaires”, *Recueil Dalloz*, 2010, punctul 13, p. 798. Schulte-Nölke, H., „Scope and Role of the horizontal directive and its relationship to the CFR”, în *Modernising and Harmonising Consumer Contract Law* (editat de Schulze, R.), München, 2009, p. 44, arată de asemenea că decizia cu privire la caracterul abuziv al unei clauze contractuale din condițiile comerciale generale revine în cele din urmă instanțelor naționale, pe baza normelor interne; a se vedea cu privire la acest aspect și în mod general cu privire la obligația instanțelor naționale de a se pronunța în conformitate cu directivele și astfel de a pune în aplicare în mod efectiv dreptul comunitar, Griller, S., „Direktwirkung und richtlinienkonforme Auslegung”, în *10 Jahre Anwendung des Gemeinschaftsrechts in Österreich* (editat de Eilmannsberger, T., și Herzig, Gl.) Viena, Graz, 2006, p. 94.

72. Rezultă că, în cadrul răspunsului său, Curtea trebuie să se limiteze la a oferi instanței de trimitere indicații de care aceasta din urmă trebuie să țină seama pentru a aprecia caracterul abuziv al clauzei în discuție [54].

73. Aceste considerații cu privire la puterea de apreciere limitată a Curții sunt valabile în egală măsură și pentru obligația de transparență reglementată în mod special la articolul 5 din Directiva 93/13, astfel cum a arătat în mod explicit Curtea [55].

74. Astfel cum s-a precizat mai sus, în cuprinsul secțiunii anterioare, B.2 [56], aceste principii sunt valabile în egală măsură și pentru obligația de transparență din Directiva 2003/55, în special pentru cazurile enumerate în anexa A, astfel cum arată trimiterea la Directiva 93/13.

75. Prin urmare, este necesar să se rețină că aprecierea problemei dacă o încălcare a obligației de transparență reglementată prin Directiva 93/13 și prin Directiva 2003/55 trebuie considerată ca abuzivă revine instanțelor naționale, cărora Curtea le poate oferi însă indicații.

4. Examinarea clauzei contestate de adaptare a prețului, în discuție, prin luarea în considerare a clauzei privind transparența de la articolul 5 din Directiva 93/13, interpretată în special în lumina dispozițiilor de la punctul 1 litera (j) și de la punctul 2 litera (b) din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13

76. Trebuie, așadar, să se analizeze aspectul dacă clauza de adaptare a prețului utilizată de pârâtă poate îndeplini cerințele prevăzute de Directiva 93/13, în special obligația de transparență reglementată prin această directivă.

a) Cerințe fundamentale de validitate aplicabile unei clauze de adaptare a prețului

77. Conform obligației de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13, clauzele formulate în scris trebuie să fie întotdeauna redactate într-un limbaj clar și inteligibil, iar în cazul în care există îndoieli cu privire la sensul unei clauze, prevalează interpretarea cea mai favorabilă pentru consumator. Conform obiectivului menționat mai sus al Directivei 93/13, prin această obligație se urmărește atât o protecție adecvată a intereselor consumatorilor, cât și promovarea pieței interne libere [57]. În mod incontestabil, contractele litigioase de furnizare a gazelor naturale nu cuprind în cadrul condițiilor comerciale generale nicio dispoziție cu privire la condițiile și la natura sau întinderea unei majorări a

54 — A se vedea Hotărârea Pannon GSM (citată la nota de subsol 51, punctul 42), Hotărârea Freiburger Kommunalbauten (citată la nota de subsol 26, punctul 22), Hotărârea Mostaza Claro (citată la nota de subsol 30, punctul 22), Hotărârea VB Pénzügyi Lízing (citată la nota de subsol 51, punctele 43 și 44), Hotărârea Invitel (citată la nota de subsol 51, punctul 22). Eidenmüller, H., Faust, F., Grigoleit, H. C., Jansen, N., Wagner, G., și Zimmermann, R., „Towards a revision of the consumer acquis”, în *Common Market Law Review*, 2011, p. 1093 și urm., și „The Common Frame of Reference for European Private Law – Policy Choices and Codification Problems”, în *Oxford Journal of Legal Studies*, volumul 28, punctul 4 (2008), p. 677, precum și Basedow, J., „Der Europäische Gerichtshof und das Privatrecht”, în *Archiv für die civilistische Praxis*, volumul 210 (2010), p. 173 și urm., critică faptul că abordarea armonizării minime nu a contribuit în mod esențial la unificarea dreptului civil european. În plus, controlul caracterului abuziv al clauzelor contractuale a fost lăsat în competența instanțelor naționale, care apreciază în funcție de standardele și de principiile naționale. Stadiul actual al controlului caracterului abuziv nu este satisfăcător, întrucât nu există linii directoare uniforme în acest sens. Prin urmare, unii autori propun Curții ca, pe baza unor texte de referință, de exemplu Cadrul comun de referință („Common Frame of Reference”), să dezvolte standarde europene pentru a asigura la nivelul Uniunii o practică unitară în privința controlului caracterului abuziv. A se vedea în acest sens Bar, C., „Die Funktionen des Gemeinsamen Referenzrahmens” în *Der Gemeinsame Referenzrahmen* (editat de Schmidt-Kessel, M.) München, 2009, p. 26, și „Gemeinsamer Referenzrahmen für europäisches Schuld- und Sachenrecht”, în *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 2005, p. 165 și 168.

55 — Ordonanța Pohotovost' (citată la nota de subsol 51, punctul 3 din dispozitiv) și Hotărârea Invitel (citată la nota de subsol 51, punctele 27 și 30).

56 — A se vedea punctul 65 și următoarele din prezentele concluzii.

57 — van Gool, R., „Die Problematik des Rechts der missbräuchlichen Klauseln und die EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen”, Frankfurt am Main, 2002, p. 199; Aubert de Vincelles, C., „Anmerkung zum Urteil Penzügiy Lízing, C-137/08”, în *Revue trimestrielle de droit européen*, 2011, p. 632.

prețului, ci doar o trimitere la articolul 4 din AVBGasV. Nici articolul 4 din AVBGasV nu cuprinde nicio explicație în această privință, ci se referă, în ceea ce privește prețurile practicate pentru furnizarea gazelor naturale, la tarifele și la condițiile generale care devin aplicabile numai după publicare.

78. O astfel de dispoziție vagă nu este de regulă transparentă pentru consumatori, întrucât, potrivit textului, prin aceasta se au în vedere prețurile practicate, iar nu eventualele majorări de preȚ. Este în orice caz îndoielnic că dreptul pe care jurisprudența națională îl deduce dintr-o astfel de dispoziție pentru a recunoaște întreprinderilor de furnizare a gazelor naturale dreptul de majorare a prețului, astfel cum arată Bundesgerichtshof în decizia de trimitere, se poate opune unei posibile încălcări aduse obligației de transparență, cu atât mai mult cu cât, după cum rezultă din domeniului de aplicare al AVBGasV, această dispoziție se referă numai la consumatorii supuși tarifării standard și, în plus, consumatorii nu au posibilitatea de a ști când și în ce condiții este permisă o majorare a prețului. În aceste condiții, un consumator nu ar avea posibilitatea să verifice legalitatea unei majorări a prețului, știind că acesta nu este de obicei informat cu privire la jurisprudența din aceste domenii și nu poate ști care sunt condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un furnizor de gaz pentru a putea majora în mod legal prețul.

79. În această privință, este îndoielnic că clauza de majorare a prețului în litigiu îndeplinește cerințele obligației de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13.

b) Atenuări ale obligației de transparență prin intermediul unor mecanisme de protecție instituite în favoarea consumatorului

80. Explicațiile instanței de trimitere cu privire la această chestiune arată că nici în acest caz nu se prezumă în mod automat că o clauză precum cea din acțiunea principală nu este în sine suficient de transparentă. Cu toate acestea, instanța de trimitere dorește să afle dacă lipsa de transparență a unei clauze de adaptare a prețului poate fi compensată în favoarea consumatorului prin intermediul mecanismelor de protecție, și anume prin faptul că o majorare a prețului trebuie să fie adusă la cunoștința publicului în timp util, iar consumatorul are dreptul de a solicita controlul judecătoresc asupra majorării de preț, precum și posibilitatea de a rezilia contractul.

i) Posibilitatea de reziliere a contractului

81. Întemeindu-se pe articolului 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (b) din anexă, instanța de trimitere consideră că o încălcare a obligației de transparență poate fi compensată prin posibilitatea consumatorului de a rezilia contractul.

82. Punctul 1 litera (j) din anexa la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 menționează ca factor care poate conferi caracter abuziv unei clauze care nu a fost negociată în mod individual împrejurarea că un vânzător sau furnizor poate modifica clauzele contractuale în mod unilateral și fără niciun motiv plauzibil menționat în textul contractului, fără a evoca posibilitatea de reziliere a contractului. Întrucât articolul 4 din AVBGasV nu menționează niciun motiv pentru care furnizorul de energie ar putea modifica prețul, din această prevedere nu se poate deduce nicio posibilitate de compensare.

83. Situația se prezintă diferit în ceea ce privește punctul 2 litera (b) a doua teză din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13, care limitează prevederile de la punctul 1 litera (j) în sensul că, în cazul contractelor încheiate pe o perioadă nedeterminată, vânzătorul sau furnizorul are dreptul de a modifica prețul, cu condiția de a notifica la timp consumatorului această modificare, iar acesta din urmă să fie liber să rezilieze contractul.

84. Recent, în Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel, Curtea a precizat însă că, de regulă, o clauză contractuală care prevede o modificare a prețului total al contractului nu îndeplinește condițiile de la punctul 1 litera (j) și de la punctul 2 litera (b) decât în situația în care se prevede atât dreptul consumatorului de a pune capăt contractului, cât și metoda în conformitate cu care variază respectivul cost sau motivul acestei variații[58]. Curtea a precizat în mod expres că acest principiu de bază se aplică fără excepție, așadar, și în cazul contractelor încheiate pentru o perioadă nedeterminată în sensul punctului 2 litera (b) a doua teză din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13. Pentru acest motiv, nu se poate considera că orice eventuală încălcare a obligației de transparență poate fi suplinită de posibilitatea de reziliere. Prin această prevedere, legiuitorul european nu a avut în vedere decât interesul legitim al vânzătorului sau al furnizorului, care nu poate fi obligat, nici chiar în cazul contractelor pe termen lung, să rămână o perioadă imprevizibilă parte la contractul încheiat. Interesul legitim al consumatorilor împotriva acestor modificări este de asemenea avut în vedere, întrucât vânzătorul sau furnizorul are obligația de a comunica la timp aceste modificări de preț, iar consumatorul are posibilitatea de a rezilia contractul. În special prin obligația vânzătorului sau a furnizorului de a comunica la timp aceste modificări, consumatorul are la dispoziție o perioadă acceptabilă de gândire, în care – comparând și alte oferte – se poate hotărî dacă dorește să continue contractul modificat sau dacă dorește să încheie un contract cu alt furnizor.

85. În spiritul excepției prevăzute la punctul 2 litera (b) a doua teză din anexă, mai este necesar să se stabilească cerința ca dreptul de reziliere să nu fie recunoscut doar formal consumatorului, ci să poată fi exercitat în mod efectiv după o perioadă de gândire adecvată. Astfel, evaluarea comparativă a intereselor menționată mai sus are drept corolar faptul că posibilitatea părții care inserează clauza de a majora unilateral prețul poate fi justificată numai prin acordarea unei protecții adecvate consumatorului, prin intermediul posibilității acestuia de a rezilia contractul în cazul în care se modifică situația contractuală. Din explicațiile instanței de trimitere se poate desprinde concluzia că în realitate consumatorul nu a avut o astfel de posibilitate de reziliere efectivă, iar vânzătorul sau furnizorul nu a avut obligația de a comunica la timp majorarea prețului, astfel încât consumatorul să poată compara toate alternativele posibile. În realitate, liberalizarea pieței gazelor naturale nu era suficient de dezvoltată încât să fi existat o altă întreprindere de furnizare care să aprovizioneze consumatorul final în locul pârâtei. De asemenea, majorările de preț conform prevederilor AVBGasV au devenit efective odată cu comunicarea lor, astfel încât a lipsit nu numai timpul de gândire prevăzut de directivă, ci și posibilitatea de a rezilia la timp contractul, pentru a nu fi nevoit consumatorul să accepte majorarea prețului nici măcar pentru o scurtă perioadă, mai precis până la rezilierea contractului.

86. În opinia noastră, din împrejurarea că, în cazul contractelor încheiate pentru o perioadă nedeterminată, vânzătorul sau furnizorul are dreptul de modificare a contractului chiar și în lipsa unui motiv plauzibil nu se poate deduce nici concluzia că acest lucru ar fi inofensiv în cazul în care o modificare a contractului – de natura majorării prețului – s-ar întemeia pe o clauză care încalcă obligația de transparență. Dimpotrivă, în acest caz trebuie să se facă o distincție între două situații: dreptul de modificare în contractele încheiate pentru o perioadă nedeterminată – în special dreptul de a majora prețurile convenite – presupune existența unui contract anterior care trebuie adaptat la noile împrejurări care au survenit odată cu trecerea timpului. În schimb, obligația de transparență vizează în special libertatea de a alege a consumatorului, căruia trebuie să i se asigure, potrivit considerațiilor anterioare, posibilitatea de a opta pentru servicii și de a cumpăra bunuri și în celelalte state membre, prin adoptarea unor dispoziții de protecție corespunzătoare împotriva abuzurilor, pentru a institui în acest fel în mod treptat o piață internă comună. Astfel, obligația de transparență vizează, în special, momentul încheierii contractului, întrucât consumatorul verifică, în mod normal, cu multă atenție tocmai clauzele privind modificarea contractului pentru a se asigura în acest mod de calitatea diferitor oferte disponibile. În acest context se explică și prevederea distinctă privind contractele încheiate pentru o perioadă nedeterminată de la punctul 2 litera (b) a doua teză din anexa la Directiva 93/13:

58 — Citată la nota de subsol 51; a se vedea în acest sens și Rochfeld, J., „Clauses abusives, Liste réglémentaire noire et grise”, în *Revue trimestrielle de droit civil*, 2009, p. 383.

dacă la adoptarea directivei în discuție, modificarea contractului ar fi fost considerată permisă numai în cazul contractelor încheiate pentru o perioadă nedeterminată și numai ținând seama de celelalte condiții menționate în această directivă, rezultă, *per a contrario*, că un astfel de mod de a proceda nu este permis pentru alte tipuri de contracte. În plus, această interpretare corespunde motivării Curții în Hotărârea Invitel, în care se precizează în mod expres că consumatorul trebuie să aibă posibilitatea de a prevedea costurile aferente serviciului care urmează să îi fie furnizat [59].

87. Trebuie să se constate, prin urmare, că o clauză netransparentă intră sub incidența listei din anexa la articolul 3 alineatul (3) și în cazul în care există un drept al consumatorului de a rezilia contractul.

ii) Posibilitatea de a solicita controlul judecătoresc

88. O încălcare a obligației de transparență, în special în cazul unei clauze netransparente de adaptare a prețului, nu poate fi compensată nici prin faptul că, în conformitate cu legislația națională, consumatorul are posibilitatea de a solicita controlul judecătoresc asupra majorării prețului. Acest lucru ar fi în contradicție cu aprecierea de la articolul 5 din Directiva 93/13, conform căruia orice neclaritate se interpretează în defavoarea părții care inserează clauza. În acest caz ar fi mai curând consumatorul cel care ar trebui să suporte atât riscul desfășurării unui proces a cărui soluție este imprevizibilă, cât și riscul de a plăti cheltuielile de judecată. Cu toate acestea, o protecție eficientă a consumatorului poate fi asigurată numai dacă i se oferă posibilitatea de verifica el însuși justificarea majorării prețului pe baza prevederilor din contract.

iii) Apreciere finală

89. Din interpretarea de mai sus nu rezultă în niciun un caz că vânzătorul sau furnizorul ar fi lipsit de drepturi. Dimpotrivă, în cazul unui contract încheiat pe o perioadă nedeterminată, acesta are posibilitatea rezilierii pentru a se elibera de obligațiile contractuale. Este adevărat că, eventual, pentru perioada cuprinsă între data notificării rezilierii contractului și până la expirarea acesteia, el trebuie să suporte cheltuielile apărute – de exemplu în urma creșterii prețurilor la furnizorul său – în urma majorării prețurilor. Acesta reprezintă însă un risc pe care el trebuie să îl suporte în temeiul prevederilor Directivei 93/13. Așadar, acest aspect nu este inechitabil, întrucât este cel care a cauzat acest efect prin inserarea unor condiții contractuale generale netransparente.

90. În acest context, este irelevantă în special aprecierea din cadrul deciziei de trimitere conform căreia AVBGasV era deja cunoscut la momentul adoptării directivei, motiv pentru care s-a considerat că acesta nu trebuie pus în discuție [60]. Tot în acest context, nu trebuie să pierdem din vedere nici faptul că, la momentul intrării în vigoare a Directivei 93/13, statele membre care dețineau reglementări legale detaliate cu privire la clauzele abuzive erau relativ puține, de exemplu, Germania, Țările de Jos și Portugalia, în timp ce altele – Irlanda, Italia sau Belgia, de exemplu – nu aveau astfel de reglementări sau numărul acestora era relativ scăzut. Din acest punct de vedere era, așadar, evident că legislația națională a statelor membre trebuia, în anumite cazuri, să sufere modificări apreciabile ca urmare a adoptării Directivei 93/13 [61].

59 — Citată la nota de subsol 51, punctul 28; a se vedea și Vigneron-Maggio-Aprile, *op. cit.*, p. 158, care subliniază în mod expres necesitatea posibilității de verificare și de comparare *ex ante*.

60 — A se vedea punctul 30.

61 — A se vedea Raportul Comisiei COM(2000) 248 final, citat la nota de subsol 23, capitolul IV, „Alte observații”, litera (a).

91. Prin urmare, concluzia intermediară pe care trebuie să o reținem este că există o încălcare a obligației de transparență reglementată prin articolul 5 din Directiva 93/13 chiar dacă o majorare de preț ca urmare a utilizării unei clauze netransparente se comunică la timp consumatorului sau dacă acesta are dreptul de a solicita controlul judecătoresc al acestei majorări și/sau dreptul de a rezilia contractul, chiar și în cazurile în care este vorba despre contracte încheiate pe o perioadă nedeterminată.

5. Analiza clauzei contestate de adaptare a prețului în lumina obligației de transparență prevăzute la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55, în special a anexei A

92. Argumentele de mai sus sunt valabile în egală măsura și în ceea ce privește obligația de transparență prevăzută la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55.

93. Modul de redactare a literei (a) ultima teză din anexa A evidențiază faptul că condițiile contractuale trebuie nu numai să fie echitabile, ci să fie și cunoscute înainte de încheierea contractului. Prin aceasta – la fel ca în cazul Directivei 93/13 –, în Directiva 2003/55 se ia în considerare faptul că o piață internă liberă a gazelor naturale, accesibilă concurenței, presupune o comparare obiectivă a ofertei contractuale înainte de încheierea contractului, astfel cum rezultă și din prevederile de la litera (d), aplicabile consumatorilor casnici. În special, conform prevederilor de la litera (c) din anexă, încă din acest moment trebuie să existe informații transparente privind prețurile și tarifele practicate.

94. În schimb, litera (b) din anexa A vizează și cazul contractelor încheiate pe o perioadă nedeterminată, prevăzut la punctul 2 litera (b) din anexa la articolul 3 din Directiva 93/13, care sunt utilizate cu regularitate în domeniul furnizării gazelor naturale. Această diferențiere operată de legiuitorul european demonstrează că este și mai puțin permisă, prin comparație cu domeniul de aplicare al Directivei 93/13, compensarea încălcării obligației de transparență, în special în cadrul clauzei de modificare a prețului, prin acordarea către consumator a posibilității de a rezilia contractul sau de a solicita controlul judecătoresc. În această privință, pentru a evita repetiția, facem trimitere la argumentele corespunzătoare cu privire la întinderea obligației de transparență prevăzute de Directiva 93/13 [62].

95. În special în cadrul literei (b) din anexa A, trebuie să se presupună condiția existenței unei posibilități reale de reziliere, concomitent cu posibilitatea, în caz de dubiu, de aprovizionare cu gaze naturale de către un alt furnizor, care oferă condiții mai avantajoase. În acest context, trebuie să ne îndreptăm atenția asupra articolului 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55, care stabilește în sarcina statelor membre obligația de a adopta măsuri menite să evite excluderea consumatorilor de la aprovizionarea cu gaze naturale. Tocmai o astfel de excludere de la aprovizionare s-ar produce însă dacă, în cazul unei majorări de preț, s-ar propune consumatorilor o posibilitate de reziliere inexistentă în fapt sau o schimbare a furnizorului nerealizabilă în fapt. Dimpotrivă, într-un astfel de caz, întreprinderea de distribuție ar avea posibilitatea de a pune în practică majorări de preț a căror justificare nu ar putea fi verificată de consumator și cărora el nu li s-ar putea opune recurgând la posibilitatea recunoscută acestuia de a se aproviziona cu gaze naturale de la o altă întreprindere.

96. Având în vedere ansamblul considerațiilor anterioare, rezultă că o încălcare a obligației de transparență reglementate la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/55 nu poate fi compensată sau suplinită prin comunicarea la timp a majorării prețului ca urmare a utilizării unei clauze netransparente sau prin posibilitatea recunoscută consumatorului de a solicita controlul judecătoresc asupra majorării și/sau de a rezilia ori denunța contractul.

62 — A se vedea punctele 69 și 70 din prezentele concluzii.

6. Rezumat

97. În concluzie, propunem ca la a doua întrebare preliminară să se răspundă în sensul că încălcarea obligației de transparență de la articolul 5 din Directiva 93/13 și de la articolul 3 alineatul (3) coroborat cu anexa A la Directiva 2003/55 nu poate fi compensată nici prin comunicarea la timp de către vânzător sau furnizor, nici prin posibilitatea consumatorului de a rezilia sau denunța contractul ori de a solicita controlul judecătoresc.

C – *Cu privire la posibila limitare a efectelor hotărârii*

98. În final, este necesar să abordăm cererea pârâtei și a guvernului german de a limita efectele hotărârii. Pârâta solicită limitarea efectelor hotărârii la o perioadă de 20 de luni ulterior pronunțării hotărârii, iar guvernul german solicită limitarea acestora la contractele încheiate după pronunțarea hotărârii.

99. În această privință, trebuie să subliniem că, în Hotărârea din 6 martie 2007, Meilicke, Curtea a confirmat jurisprudența anterioară conform căreia hotărârile preliminare se aplică retroactiv de la intrarea în vigoare a normei din dreptul Uniunii supusă interpretării, întrucât prin interpretarea de către Curte a acestei norme se clarifică sensul și întinderea acesteia, astfel cum ar fi trebuit să fie înțeleasă și aplicată de la intrarea sa în vigoare. De asemenea, Curtea a subliniat încă o dată în această hotărâre că, din perspectiva principiului general al securității juridice, limitarea în timp a acestor efecte nu poate fi permisă decât în mod excepțional, în cazul în care ar fi contestate raporturi juridice stabilite cu bună-credință [63].

100. Condițiile în care această limitare poate fi justificată rezultă din jurisprudența anterioară a Curții, conform căreia o astfel de limitare este permisă numai în cazul în care sunt întrunite două criterii esențiale: buna-credință a persoanelor în cauză și riscul unor consecințe grave pentru stat [64]. În opinia noastră, aceste criterii nu sunt însă întrunite în speță. În acest context, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că pârâta este o întreprindere privată, chiar dacă o parte considerabilă din acțiunile sale este deținută de stat. Din acest punct de vedere, nu se poate pleca de la premisa unor perturbări grave în sensul amintit mai sus, cu atât mai mult cu cât AVBGasV a fost între timp abrogat prin alte reglementări, motiv pentru care nu se poate întrezări nicio necesitate de a limita în timp efectele hotărârii, care, dimpotrivă, din această cauză, ar fi într-adevăr lipsită în totalitate de efecte. În plus, nu este clar în ce măsură cele două părți au negociat cu bună-credință posibilitatea de majorare a prețului în cadrul raportului contractual dintre ele. Este posibil ca pârâta să se fi întemeiat pe faptul că va putea majora prețurile chiar și în lipsa unor acorduri contractuale specifice. Având în vedere prevederile amintite mai sus ale articolului 5 din Directiva 93/13, și anume că, în cazul în care există îndoieli cu privire la sensul unei clauze, prevalează interpretarea cea mai favorabilă pentru consumator [65], această premisă nu ar trebui să fie însă protejată.

101. Prin urmare, nu se poate preconiza o limitare a efectelor hotărârii.

63 — Hotărârea din 6 martie 2007, Meilicke și alții (C-292/04, Rep., p. I-1835, punctul 34 și urm).

64 — Hotărârea din 28 septembrie 1994, Vroege (C-57/93, Rec., p. I-4541, punctul 21), Hotărârea din 12 octombrie 2000, Cooke (C-372/98, Rec., p. I-8683, punctul 42), Hotărârea din 10 ianuarie 2006, Skov (C-402/03, Rec., p. I-199, punctul 51), Hotărârea din 30 martie 2006, Uudenkaupungin kaupunki (C-184/04, Rec., p. I-3039, punctul 55), Hotărârea din 5 octombrie 2006, Nádasdi, (C-290/05, Rec., p. I-10115, Punctul 63), și Hotărârea din 18 ianuarie 2007, Brzezinski (C-313/05, Rep., p. I-513, punctul 56).

65 — A se vedea punctele 80 și 81 din prezentele concluzii.

VII – Concluzie

102. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Bundesgerichtshof după cum urmează:

„1) Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că trebuie considerate «acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii» în sensul prevederii menționate numai acele dispoziții care vizează prin efectul legii categoria părților contractante și tipul de contract avut în vedere de acestea, fiind irelevant dacă dispozițiile sunt imperative sau pot fi modificate de părți.

2. Trebuie să se prezume că există o încălcare a obligației de transparență prevăzute la articolele 3 și 5 din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii coroborate cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (b) din anexa la articolul 3 alineatul (3) din această directivă, precum și la articolul 3 alineatul (3) coroborat cu litera (b) și/sau litera (c) din anexa A la Directiva 2003/55/CE Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2003 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 98/30/CE și în cazul în care prin contract se garantează că întreprinderea de distribuție a gazelor notifică clienților săi fiecare majorare de preț, cu un termen de preaviz rezonabil, și că aceștia au dreptul de a rezilia contractul dacă nu doresc să accepte condițiile modificate care le au fost notificate.”